

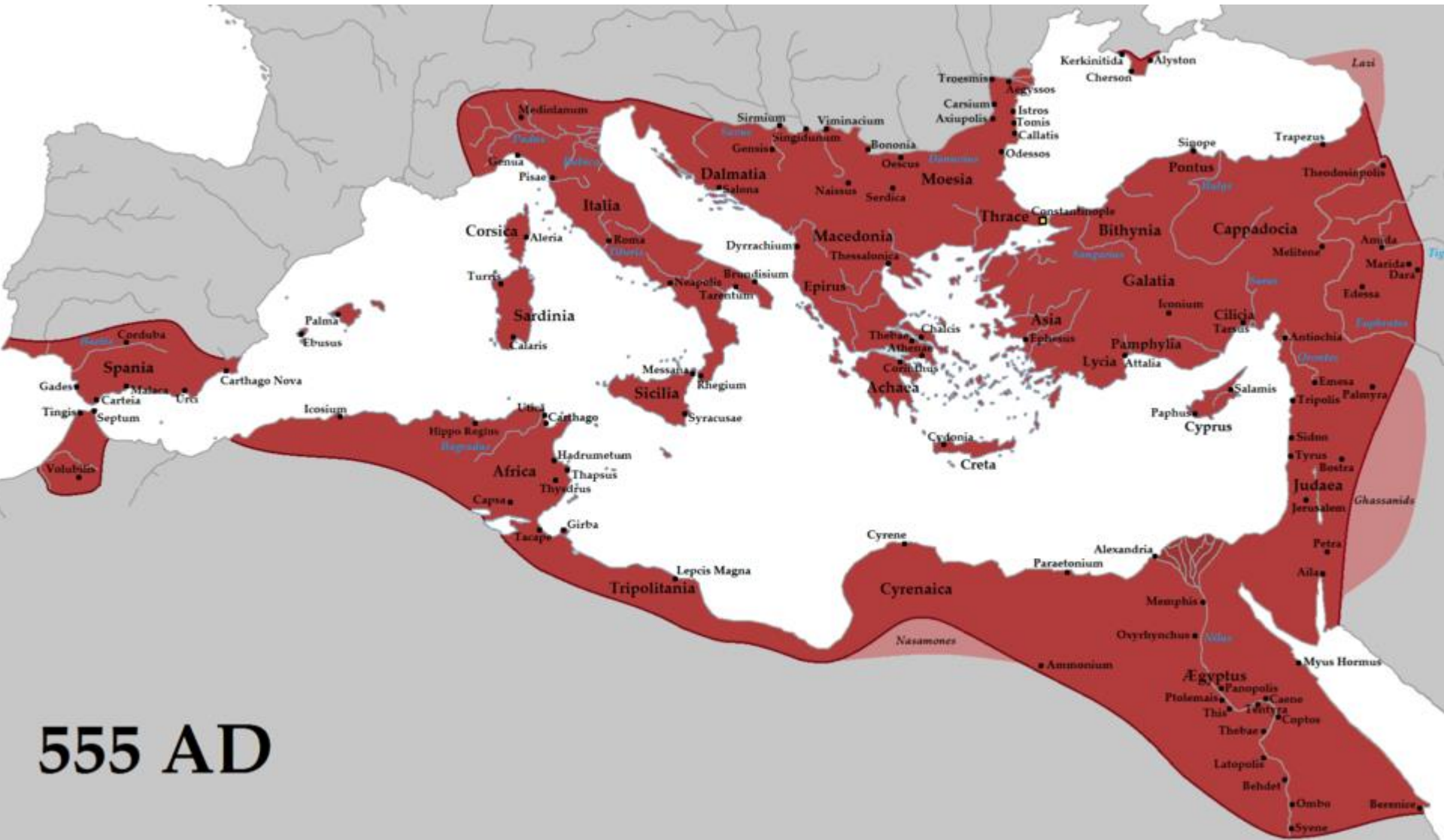

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

Η θεραπευτική και νοσηλευτική
στο Βυζάντιο

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Η Θεραπευτική στο Βυζάντιο

Ιατρική και ιατροί

■ Θαυματουργική ιατρική
Χριστός – θεράπευσε ασθενείς
Απόστολοι

Κοσμάς και Δαμιανός

Ἄνθιμος (τυφλούς)

Ἀγάθη (καρκίνο)

Ἀναστασία ἡ φαρμακολύτρα

Ἀρτέμιος (ψυχονευρωτικὰ)

Βαρβάρα (λοιμώδη νοσήματα).

Δημήτριος (εγχειρήσεις)

Ἐλισάβετ, ἡ νοσοκόμα

Θέκλα, (δερματικές καὶ ψυχικές παθήσεις)

Ἰγνάτιος (καρδιά)

Παρασκευή (μάτια καὶ ἀναπηρία)

Ραφαήλ, Νικόλαος καὶ Εἰρήνη (παιδιά)

Σπυρίδωνας (ἐπιδημία).

■ Επιστημονική ιατρική

Παλλάδιος

Ορειβάσιος

Αέτιος Αμιδηνός

Αλέξανδρος Τραλλιανός

Πάυλος Αιγινήτης

Μητροδώρα

Θεόφιλος

Συμεών Σηθ

Ιωάννης Ζαχαρίας Ακτουάριος

Νικόλαος Μυρεψός

Ιωάννης Αργυρόπουλος

ΟΡΕΙΒΑΣΙΟΣ

- Σπούδασε στην Αλεξάνδρεια
- Ακόλουθος του Ιουλιανού και στη συνέχεια προσωπικός γιατρός
- Ιατρικαὶ συναγωγαὶ (70 βιβλία)

Περιέχει όλα τα θέματα της ιατρικής, θεραπευτικής φαρμακευτικής και διαιτητικής

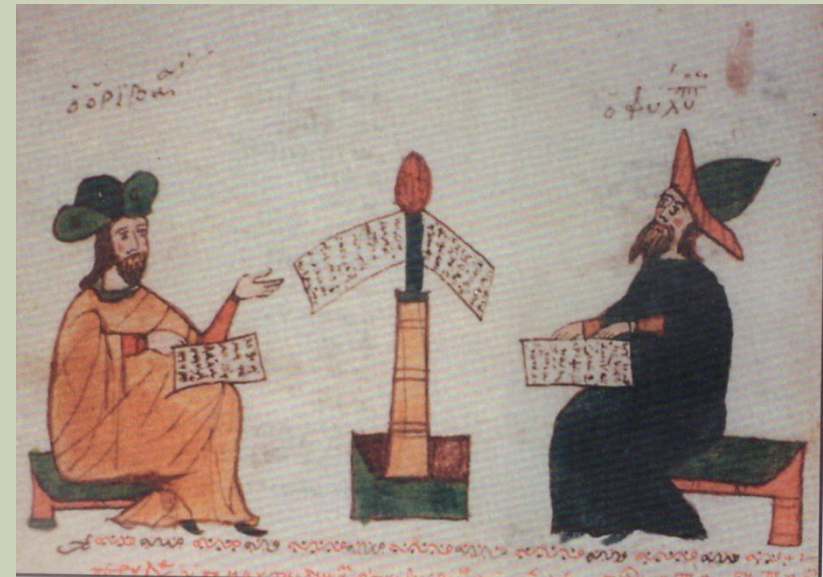
Ανθολόγηση αποσπασμάτων και αξιολογήσεων παλαιότερων γιατρών

- Σύνοψις

Κύριο βάρος στη φαρμακολογία και τη θεραπευτική.

- Ευπόριστα

Εγχειρίδιο πρακτικής ιατρικής

ΟΡΕΙΒΑΣΙΟΥ
ΙΑΤΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΓΩΓΩΝ
ΒΙΒΑΙΟΝ ΜΕ΄.

α'. Περὶ τῶν ἐνὶ φλεγμονῇ ἀποσπέρτων. Ἐκ τῶν Γαληνοῦ.

1 Ἀποσπέρματα καλοῦμεν τὰς διαθέσεις ἐν αἷς ἀλλήλων ἀφίσταται
2 τὰ ἀρρέτερον φαίοντα σώματα. Χρόνον οὖν ἀναγκαῖον ἐν τῇ μεταβί
3 γασθῆαι καὶνῃ, ἥ τις ἦτοι πνευματώδη τινὰ εὐσμία, ἥ ὕγραν, ἥ ἐξ
4 ἀρβύων συνθέντων περιέχει. Συνίσταται δὲ ἐκ μόνων φλεγμονῶν

ΟΡΕΙΒΑΣΙΟΥ
ΠΡΟΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΝ ΤΟΝ ΤΙΟΝ ΑΤΤΟΥ
ΣΥΝΟΨΙΣ.
BIBAION A'.
PROOIMIION.

1 Καλοῦμεν τοὺς ἰουλιανοὺς ποτε τοῦ Σευαστάτου αυτοκράτορος
2 συνεαγγεῖν με τῶν ἀρίστων ἱατρῶν ὅσα χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα
3 πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς υἱείας, ἀρρώδους συνήγαγον ἐν ἐδοξημένοντα
4 βιβλίῳ. Καὶ ἐπειδὴ οὖν ἡδουμένης, οὐ γλαυκώτερος Εὐστάθιος, σύν-

ΟΡΕΙΒΑΣΙΟΥ
ΠΡΟΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΝ.
[ΠΕΡΙ ΕΥΠΟΡΙΣΤΩΝ.]
[PROOIMIION.]

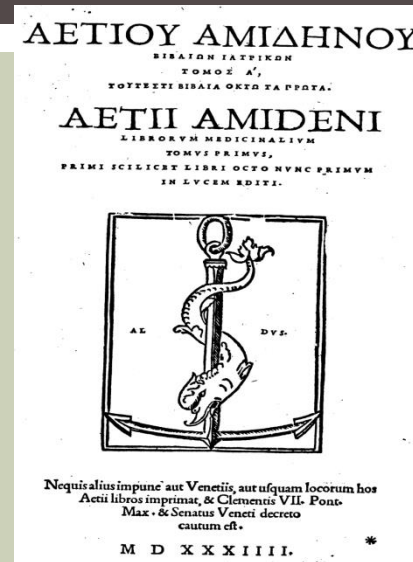
1 ὅς ἡμῖν διελέχθη, Εὐστάθιος πρότερον καὶ λογιώτατε, δῖλος
2 αἷς ἰδοὺς βουλόμενος ἐκμεθεῖν ὅσων οἷοντε νοσημάτων ἀπὸ τῶν
3 ἱατρῶν, αἷς χρήσιμα ἦν ἐν τε ἀδοκιορῆσι καὶ κατὰ ἀγροὺς
4 πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς υἱείας, ἀρρώδους συνήγαγον ἐν ἐδοξημένοντα
5 βιβλίῳ. Καὶ ἐπειδὴ οὖν ἡδουμένης, οὐ γλαυκώτερος Εὐστάθιος, σύν-

ΑΕΤΙΟΣ ΑΜΙΔΗΝΟΣ

- Εζησε στην Κωνσταντινούπολη
 - Γιατρός στην αυλή του Ιουστινιανού
 - Βιβλία ιατρικά έκκαίδεκα ή Τετράβιβλος
- Συνολική διευθέτηση αποσπασμάτων προγενέστερων γιατρών, όπως: Ορειβάσιος, Γαληνός, Ρούφος, Διοσκουρίδης, Σωρανός, Φιλάγριος, Φιλούμενος, Ποσειδώνιος, Αδαμάντιος, Άντυλλος, Ασκληπιάδης, Δημοσθένης, Ηρας, Ιουστος, Μαρκιανός, Σεβήρος, κ.α

ΑΜΕΣΗ πηγή του όχι ο Ρούφος αλλά ο **Φιλάγριος**

- Το βιβλίο είναι εποπτικό και περιεκτικό
- Το πλέον κατάλληλο ιατρικό εγχειρίδιο
- Δεν έχει εκδοθεί ακόμη ολόκληρο μόνο 12 από τα 16 βιβλία, λόγω της έκτασης και των πολλών χειρογράφων

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΡΑΛΛΙΑΝΟΣ

- Εγκαταστάθηκε στη Ρώμη
- Εκτός από συγγραφική είχε και διδακτική δραστηριότητα.
- Κύριο έργο του τα **Θεραπευτικά**: βιβλίο για την παθολογία και την θεραπευτική. Έγραψε και ένα βιβλίο για τον πυρετό. Σχεδιάστηκε ως αυτοτελές σύγγραμμα, αλλά προσαρτήθηκε αργότερα στο σύμμεικτο έργο.
- Περί όφθαλμῶν: Περιγράφει οφθαλμικές παθήσεις.
- Τον Αλέξανδρο χρησιμοποίησαν στα συγγράμματά τους ως πηγή ο Παύλος, ο Θεοφάνης ο Νόννος, ο Νικόλαος Μυρεψός κ.α.
- **Πηγές** του: ο Ιπποκράτης, ο Γαληνός, ο Ορειβάσιος, ο Αέτιος, ο Φιλούμενος, ο Φιλάργριος, κ.α.

ALEXANDER VON TRALLES.

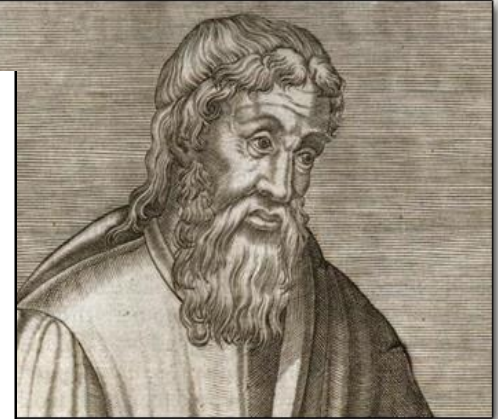
ORIGINAL-TEXT UND ÜBERSETZUNG
VON
EINER EINLEITENDEN ABHANDLUNG.

EIN BEITRAG
ZUR GESCHICHTE DER MEDICIN
VON
D^r. THEODOR FUSCHMANN.

ZWEI BÄNDE.

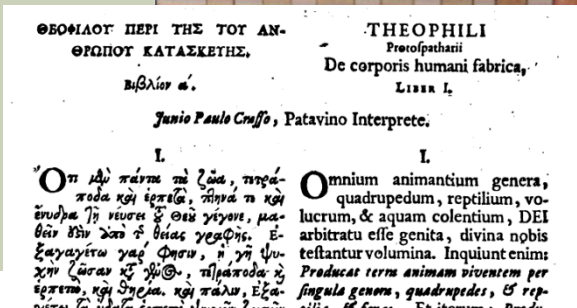
I. BAND.

WIEN, 1878.
WILHELM BRAUMÜLLER
K. K. Hof- und Universitäts-Buchhändler.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΠΡΩΤΟΣΠΑΘΑΡΙΟΣ

- Με το όνομα Θεόφιλος συνδέονται λεπτά προβλήματα πατρότητας και χρονολόγησης διαφόρων ιατρικών συγγραμμάτων. Εναλλάσσονται οι ονομασίες: πρωτοσπαθάριος, αρχίατρος, μοναχός, φιλόσοφος και απλά Θεόφιλος. Με την προϋπόθεση ότι πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο έχουμε να ασχοληθούμε με πέντε έργα του:
- *Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*: βασίζεται στο έργο του Γαληνοῦ *Περὶ χρείας των εν ανθρωπου σώματι μορίων*.
- *Περὶ οὔρων*: υπόδειγμα για επεξεργασίες του ίδιου θέματος. προοριζόταν για διδακτικούς σκοπούς.
- *Περὶ διαχωρημάτων*: βασίζεται στον Γαληνό και τον Ιπποκράτη
- *Περὶ σφυγμῶν* υποδεικνύεται μια επιτομή του Γαληνοῦ
- Τα *Σχόλια στους αφορισμούς του Ιπποκράτη* θεωρείται αντίγραφο του Στέφανου του Αθηναίου.
- Στο *Περὶ τῆς τῶν πυρετῶν διαφορᾶς* επεξεργάστηκε ένα σύντομο συγγραμμα του Παλλάδιου *Περὶ πυρετῶν σύντομος σύνοψις* παρουσιάζοντας εκτενέστερη μορφή.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ

Για τον Στέφανο διασώζονται:

- Σχόλια στους αφορισμούς του Ιπποκράτη και
- Σχόλια στο Προγνωστικὸν και τη Θεραπευτικὴ του Γαληνοῦ.

Ανήκει σ' εκείνη την κατηγορία γιατρών στους οποίους οι αντιγραφείς απέδιδαν ανώνυμα κείμενα. Κάτι παρόμοιο γίνεται με τον Θεόφιλο και την Αποθεραπευτική. Πηγές του αναφέρονται οι Αέτιος, Αλέξανδρος, Παύλος, Ρωμανός και Κοσμας Ακτουάριος.

STEPHANUS OF ATHENS

COMMENTARY ON HIPPOCRATES'
APHORISMS
SECTIONS I-II

TEXT AND TRANSLATION
BY
LEENDERT G. WESTERINK

Ancient
Commentators
on Aristotle
GENERAL EDITOR: RICHARD SCHÄFER

'PHILOPONUS':
On Aristotle On the
Soul 3.9–13 with
STEPHANUS:
On Aristotle On
Interpretation

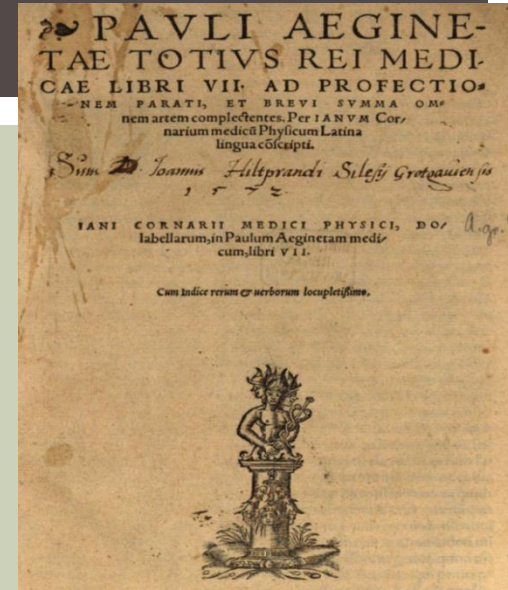
Translated by
William Charlton

ALFONSO ARISTO

ΠΑΥΛΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ

- Έζησε και σπούδασε στην Αλεξάνδρεια
- Μετά την κατάληψη της πόλης το 642 από τους Άραβες έζησε στη Ρώμη
- Κύριο έργο του η επτάτομη **Επιτομή ιατρική**. Ασχολείται με την υγιεινή, την διαιτητική, την παθολογία, τα δηλητήρια, την φαρμακολογία, την παιδιατρική και τη μαιευτική.
- Πρόκειται για ένα βιβλίο που επηρέασε τους Άραβες. Η επιδεξιότητα και η αναλυτική περιγραφή της χειρουργικής δείχνουν το υψηλό επίπεδο της. Σ' αυτό βοήθησαν και συνέβαλαν τα νοσοκομεία που λειτουργούσαν σ' όλη την επικράτεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

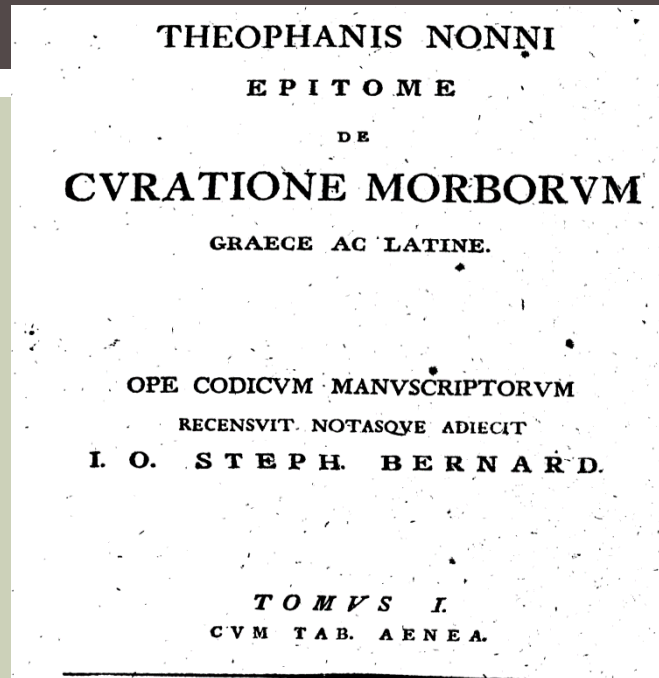

ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ

Ο Θεοφάνης Χρυσοβαλάντης (εσφαλμένα αναφέρεται ως Νόννος), έγραψε το συμπίλημα με τίτλο:

*Σύνοψις έν επιτομή της ίατρικῆς
ἀπάσης τέχνης*

για λογαριασμό του αυτοκράτορα Κων/νο
Ζ΄ Πορφυρογέννητο. Βασίζεται κυρίως
στο έργο του Ορειβάσιου, του
Αέτιου, του Αλέξανδρου και του
Πάυλου και περιγράφει ασθένειες και
φαρμακευτική αγωγή χωρίς
χειρουργικές επεμβάσεις.

ΜΙΧΑΗΛ ΨΕΛΛΟΣ

XIII.
ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΨΕΛΛΟΥ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΤΙΜΟΥ
ΠΟΝΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΟΝ ΑΡΙΣΤΟΝ ΔΙ' ΙΑΜΒΩΝ.

Ἰατρικῶν ἄκουε συντόμως ὄρων
Νοσημάτων ὁμοῦ τε καὶ συμπτωμάτων.

Ἄφθα διπλοῦν πέφυκεν ἔλκος παιδίοις·
Ἡ μὲν γάρ ἐστιν εὐίατος, λευκόχροος,
Ἡ δ' ὑπέρυθρος, παιδίων ἀναιρέτις.

Ο Μιχαήλ Ψελλός έγραψε μεταξύ άλλων και ιατρικά κείμενα. Το πλέον γνωστό είναι το *Πόνημα ιατρικόν· ἄριστον δι' ἰάμβων*. Ασχολήθηκε γλωσσικά με την ιατρική ορολογία στο *Περὶ δυνάμεως τροφῶν* ενώ στο *περὶ Λίθων δυνάμεων*, περιγράφει τη θεραπευτική δύναμη των λίθων, ενώ στο *περί Λουτροῦ* υπογραμμίζει τη σημασία του. Τέλος στο πεζό σύγγραμμα *περὶ Διαίτης* πραγματεύεται τις φυτικές και ζωικές τροφές και την επίδρασή τους στον άνθρωπο.

ΣΥΜΕΩΝ ΣΗΘ

SIMEONIS SETHI

SYNTAGMA

DE ALIMENTORUM FACULTATIBUS

EDIDIT

BERNHARDUS LANGKAVEL

Ο Συμεών Σηθ συνέταξε μια αλφαβητική συλλογή με τις επενέργειες των τροφών με τίτλο *Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον περὶ τροφῶν δυνάμεων*. Εδώ παρουσιάζονται για πρώτη φορά η αραβική και ινδική materia medica και αναφέρονται φυτά όπως καμφορά, μόσχος, άμπρα και χασίς.

54 στοιχεία δεν έχουν αντιστοιχία στην ελληνική φαρμακολογία.

Τα 46 αναφέρονται από Άραβες γιατρούς. Ο Σηθ, είναι ο πρώτος που τόλμησε να αντιπαρατεθεί με τις ιατρικές απόψεις του Γαληνού.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΕΠΑΓΩΜΕΝΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΟΥ
ΓΕΠΑΓΟΜΕΝΟΥ ΣΥΝ-
ταγμα πρὸς τοὺς ποδᾶγρας, αἰτηθὲν αὐτῷ πρὸς
τὸ βασιλέως μιχαήλ τὸ παλαιολόγου.

DEMETRII PERA-
GOMENI LIBER DE PODA-
gra, quem ab eo petiuit Imperator Michael Pa-
laologus.

Βασιλεῖ τ' ἀγαθῷ κρατερῷ τ' αἰχμητῇ.

PARISIIS, M. D. LVIII.

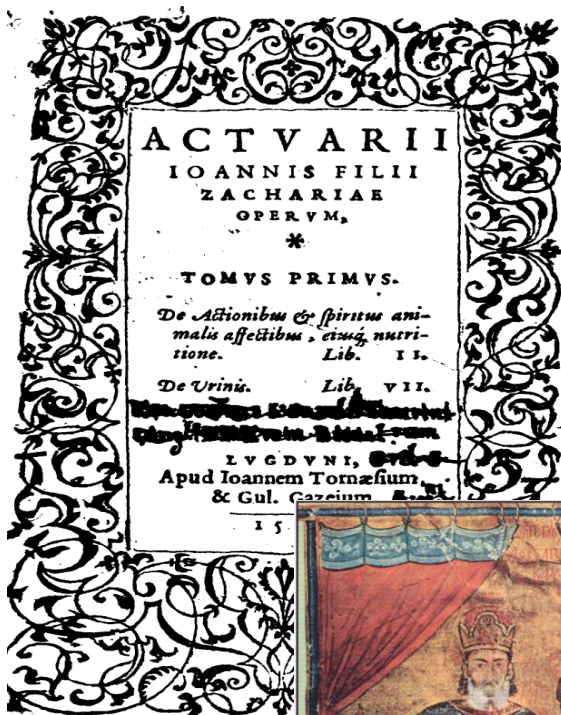
Apud Guil. Morelium, in Græcis typo-
graphum Regium.

Ο Δημήτριος Πεπαγωμένος ήταν γιατρός του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου. Έγραψε το βιβλίο: *περὶ Ποδάγρας*. Με το συγκεκριμένο θέμα ασχολήθηκαν κατά το παρελθόν και πολλοί άλλοι, όπως, οι:

- Ψύχρηστος γιατρός του Λέοντα Α',
- Αέτιος,
- Αλέξανδρος,
- Ορειβάσιος,
- Παύλος Αιγηνήτης και
- Ιωάννης Χούμνος.

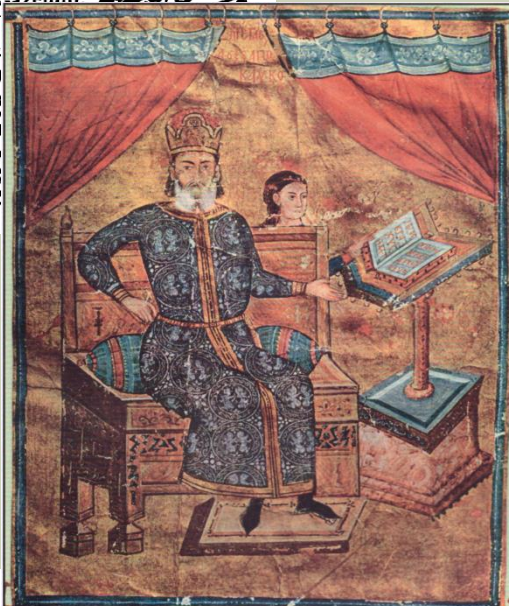
ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑ ΑΚΤΟΥΑΡΙΟΣ

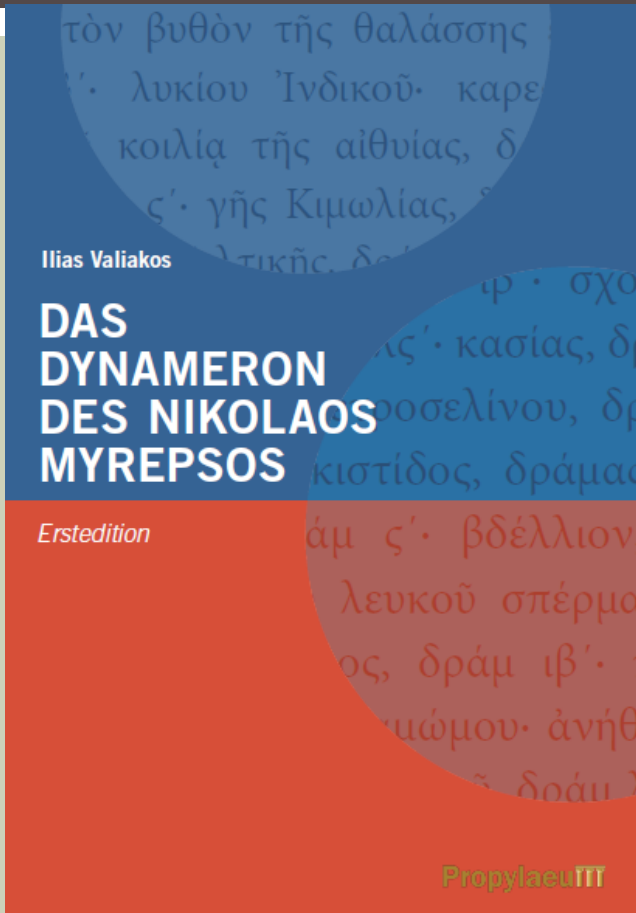
- Ήταν προσωπικός γιατρός του αυτοκράτορα, Ανδρόνικου Γ' Παλαιολόγου. 14^{ος} αι.

■ *περί Ένεργειῶν καὶ παθῶν τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος καὶ τῆς κατ' αὐτὸ διαίτης.* Πρόκειται για ψυχολογικό και ιατρικής φυσιολογίας έργο σε δύο βιβλία. Το σύνολο των συλλογισμών του, βασίζεται στις αρχές που ορίζονται από τον Αριστοτέλη, τον Γαληνό και άλλους.

- Η *Θεραπευτική μέθοδος* αποτελείται από έξι βιβλία και είναι διαγνωστική, θεραπευτική και διδακτική περί φαρμάκων. Είναι αφιερωμένο στον Αλέξιο Απόκαυκο που θα πήγαινε ταξίδι στους Σκύθες και Μογγόλους.
- Η πραγματεία του *περί Οὔρων* αποτελεί την πιο επιτυχημένη ανάπτυξη του θέματος στην βυζαντινή εποχή.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΥΡΕΨΟΣ

■ Η βιβλιογραφία αναφέρει:

Το **Δυναμερόν** του Νικολάου Μυρεψού ένα συνταγολόγιο με 3000 περίπου συνταγές, που έζησε στα χρόνια του Αυτοκράτορα Ιωάννη Γ' Δούκα Βατάτζη στη Νίκαια. Εγραψε το έργο μεταξύ 1270-90. Πρότυπό του ήταν το έργο Αντιδοτάριο του Νικολάου από το Σαλέρνο.

■ Ωστόσο:

Νικόλαος Μυρεψός είναι ένα πρόσωπο ιστορικά ανύπαρκτο. Τα παλαιότερα χφφ. αναφέρουν *Νικόλαος* *ίατρός*, ό τήν *μυρεψικήν* *τέχνην* *κατέχων*. Ο τίτλος **Δυναμερόν** είναι συμβατικός και επικράτησε έναντι του *Ίατρικόν βιβλίον*. Συντάχθηκε στα 1260 περίπου. Η προσθήκη **ΜΕΓΑ** στον τίτλο *Δυναμερόν* είναι μεταγενέστερη ενός και μόνο ανθρώπου του 17^{ου} αι. σε όλα τα χφφ.

Διάσωση και διάδοση

Χειρόγραφα και περγαμηνές

Η οργάνωση της βιβλιοθήκης του Αριστοτέλη τον 4ο αιώνα π.Χ. μαρτυρεί ήδη μια διακίνηση κειμένων που στους επόμενους αιώνες θα ενταθεί.

Οι φιλόλογοι της Αλεξάνδρειας και της Περγάμου αποκαθιστούν κριτικά τα γνησιότερα χειρόγραφα.

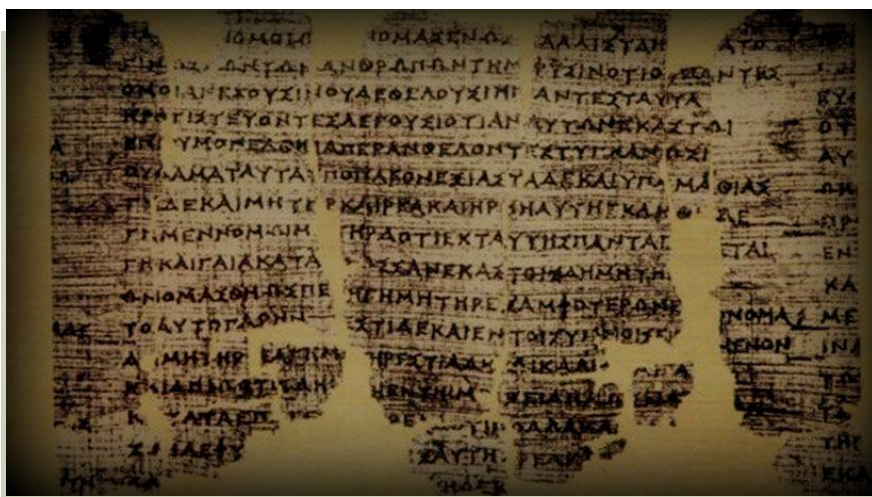
Ιδρύονται δημόσιες και ιδιωτικές βιβλιοθήκες και οργανωμένα κέντρα αντιγραφής. Η αντιγραφή βιβλικών και πατερικών κειμένων με τον Χριστιανισμό αναπτύσσεται γοργά.

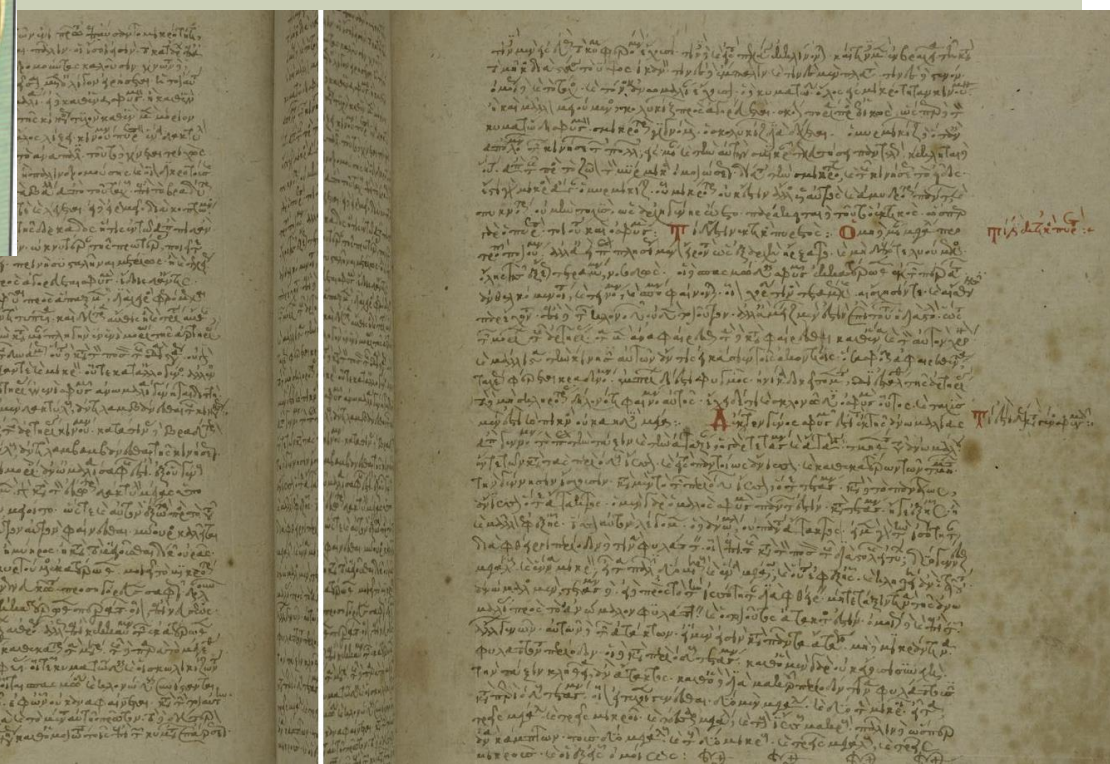
Στην βυζαντινή επικράτεια τα ελληνικά κείμενα μεταφράζονται στα συριακά, τα αραβικά και τα αρμενικά.

Η περγαμηνή αντικαθιστά τον πάπυρο ως υλικό γραφής και ο κώδικας τον κύλινδρο ως σχήμα βιβλίου.

Το χαρτί, γνωστό στους Κινέζους από τον 1ο-2ο αιώνα μ.Χ. διαδίδεται στον ελληνικό χώρο μετά τον 10ο αιώνα. Ωστόσο, πολλά χειρόγραφα εξακολουθήσαν να γράφονται σε περγαμηνή ως τον 14ο αιώνα. Οι αντιγραφείς δούλευαν σε οργανωμένα εργαστήρια.

Συχνά ο καλλιγράφος υπέγραφε το έργο του, που ολοκληρωνόταν μόνο μετά την παραβολή με το πρωτότυπο, τη φιλοτέχνηση τυχόν μικρογραφιών, των επίτιτλων και των κεφαλαίων γραμμάτων, τη συρραφή των φύλλων και τη στάχωση του κώδικα.

Νοσοκομεία στο Βυζάντιο

Ξενώνας του Σαμψών

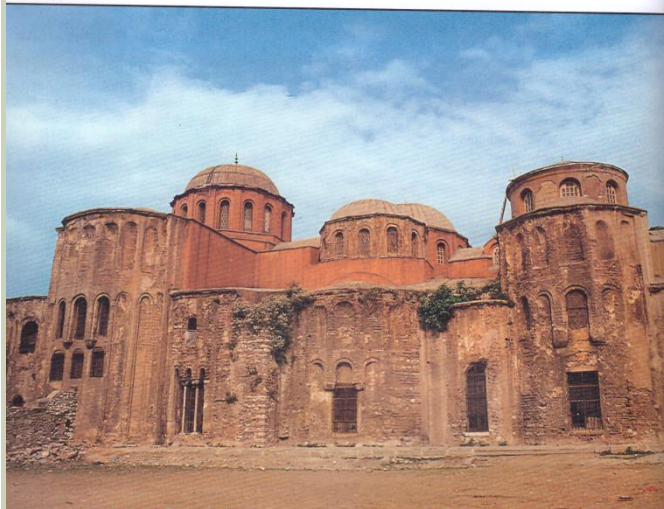
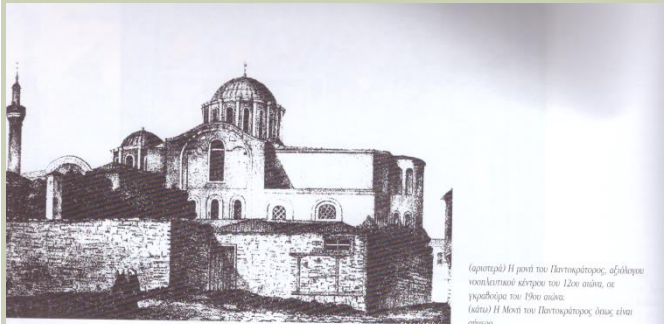
Ιδρύθηκε από τον Σαμψών πατρίκιο και γιατρό της Πόλης, τον 5^ο αι.
– μεταξύ Αγίας Σοφίας και Αγίας Ειρήνης
Από τα μεγαλοπρεπέστερα και σπουδαιότερα
νοσοκομεία της Πόλης. Λειτουργήσε ως τον 13^ο αι.
Ο Ιουστινιανός το ανακαίνισε και το επάνδρωσε
με αρχιάτρους. Ο Άγιος Αρτέμιος αναφέρει ότι
διέθετε χειρουργικό και οφθαλμολογικό τμήμα.

Ξενώνας του Παντοκράτορος

Το διασημότερο και σπουδαιότερο νοσοκομείο της Πόλης. Ιδρύθηκε από τον Ιωάννη Β' Κομνηνό 12^{ος} αι. Σώζεται το **Τυπικόν** του. Πλάι του υπήρχε το γηροκομείο. Εφάμιλλο των σημερινών νοσοκομείων. Διέθετε 50 κλίνες και τα τμήματα: χειρουργικό, οφθαλμολογικό, γαστρεντερικό, μαιευτικό/γυναικολογικό, παθολογικό/ανδρικό. Προβλεπόταν καθαριότητα κλινοσκεπασμάτων, λουτρών, νιπτήρων. Διέθετε γεύματα στους ασθενείς

Προσωπικό:

2 Διευθυντές
2 επικεφαλείς
5 Αρχίατροι,
5 φαρμακοποιοί,
3 υπουργοί,
2 έκτακτοι,
10 υπηρέτες
Διανυκτέρευε
Εξωτερικά ιατρεία με 5 εξειδικευμένους

Ξενώνας της Κοσμοσώτειρας

Ιδρύθηκε από τον Αυτοκράτορα Ισαάκιο Κομνηνό. Χτισμένος στις Φέρες της Θράκης, στον εξωτερικό περίβολο του ομώνυμου μοναστηριού. Διέθετε 36 κλίνες, βιβλιοθήκη, σκευοφυλάκιο, βεστιάριο, ξενώνας, λουτρά, δεσποτικό διαμέρισμα, και κάποια ακόμη διαμερίσματα για φιλοξενία επισήμων. Το κυριότερο κτίσμα του εξωτερικού περιβόλου ήταν το γηροκομείο ή νοσοκομείο.

Η νοσηλευτική στο Βυζάντιο

Πάροχοι φροντίδας

- Η προσφορά της περίθαλψης από την εκκλησία.
- Η φιλανθρωπία είναι γνώρισμα της εκκλησίας.
- Φροντίδα των αρρώστων, δυστυχισμένων, αιχμαλώτων, φυλακισμένων κλπ.
- Κατηγορίες νοσηλευτών:
 - Διακόνισσες (=βελτίωση συνθηκών ζωής νοσηλευόμενων)
 - Νοσοκόμος (=κλινικός νοσηλευτής ή Διευθυντής)
 - Παρανοσοκόμος (=βοηθός νοσοκόμου)
 - Ξενοδόχος (=υποδεχόταν ασθενείς)
 - Υπουργός/Υπουργισσα (=νοσηλευτής)
 - Εξκουβίτωρ (=διανυκτερεύων)
 - Φλεβοτόμος (=αφαίμαξη)
 - Παραβαλανείς (=αδελφότητα για λουτρό)
 - Σκρίβωνες και Δεσποτάτοι (στρατιωτικοί)
 - Μαίες

Καθήκοντα νοσηλευτών

- Βιοκοινωνική στήριξη
- Καθημερινή φροντίδα
- Ατομική καθαριότητα
- Διατροφή ασθενούς
- Φροντίδα του χώρου νοσηλείας
- Φροντίδα της θέρμανσης

και

- Χορήγηση φαρμάκων
- Εκτέλεση κλυσμάτων
- Εκτέλεση βεντουζών
- Εκτέλεση αφαιμάξεων
- Περίθαλψη χειρουργούμενων
- Άσκηση διοίκησης

Καθημερινότητα νοσηλευτών

- Ωράριο εργασίας
- Διατροφή
- Αμοιβές
- Διαβίωση – Διαμονή

Καθημερινότητα νοσηλευόμενων

- Συνθήκες νοσηλείας
- Μικτές νοσηλείες μόνο στα αστικά κέντρα
- Διάρκεια νοσηλείας
- Κλίνες
- Θέρμανση – φωτισμός
- Αριθμός ανά δωμάτιο
- Διατροφή

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ

5. Μοναστική και λαϊκή θεραπευτική